

בכורות ח א' סוכות תשפ"ז

משה שווערד

1. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ז עמוד ב

רב אשי אמר רוב דגים במינן משריצין וכמי שבלע בפניו דמי:

א] תוס' והרא"ש והרמב"ן בהלכותיו פסקו הלכה כרב אשי שהוא בתראה, ולפיכך דג טהור הנמצא במעי טמא מותר ואפילו לא חזיניה דבלע. וכן הרמב"ם (מאכל"א א.ה.) כתב "דג טהור הנמצא במעי דג טמא מותר", וביאר המגיד משנה שלא כתב כלשון המשנה "דג טמא שבלע דג טהור", לאשמועינן דאין צריך שבלע לפניו אלא אפילו נמצא כשר.

2. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף ז עמוד ב

רב אשי אמר רוב דגים במינן משריצים וכו'. ופירש"י מתני' לאו כדחזינא דבלע וכו'. וכתבו האחרונים [עיין חזו"א ועוד], דהא ודאי דלשאר אמוראים דאיירי דמצאו בבית הבליעה אי כשמצאו דרך בית הרעי או שמצאו שלם לא בעינן שיראה שבלע, דאם מצאו במקומות אלו ודאי יש פה ראייה ברורה דבלע, ורק החידוש הוא לרב אשי דמסתמך על רוב דאף בכך הוה כאילו חזינא דבלע.

ולהלכה קי"ל כרב אשי דרוב דגים במינן משריצים, וכמו שבלע לפניו דמי וז"ל השו"ע [יו"ד פ"ג ט']. דג טהור שנמצא במעי דג טמא בין שנמצא דרך בית הרעי בין נמצא דרך בית הבליעה בין שיצא לחוץ, טהור.

- וכתב הט"ז וכן נקט הפר"ח שם דודאי הלכתא כרב אשי שרוב דגים במינן משריצים, אבל דין זה מועיל בענין שאין אנו יודעים איפה היה נמצא אם ברחם אם בבית הרעי, אנו דנים אותו מחמת רוב שמסתבר שיצא דרך בית הרעי וכו', אבל בשנמצא בבית הרחם באופן מוחלט ודאי לא יהני רוב לקבוע שאינו מושרץ ממנו, דודאי לא בלעו אם נמצא בבית הרחם, ופשוט שהוא מושרץ ממנו וממיעוט הוא.
- אולם הש"ך שם כתב דלהלכה דקיי"ל כרב אשי דרוב משריצין, משריצין מינן יהני לקבוע עליו שהוא טהור גם כשנמצא בבית הרחם, ואף על גב דאין דרך בלוע לימצא בבית הרחם אנו תולים אותו בדבר רחוק שהיה נקב כיון דרוב משריצין משריצין מינן. וחלקו עליו רוב האחרונים וקיי"ל כהט"ז.

3. רש"י מסכת בכורות דף ח עמוד א

ה"ג הדולפנין פרים ורבים מבני אדם - שאם בא אדם עליהם מתעברות הימנו.

- [תלמוד בבלי מסכת בכורות דף ח עמוד א הדולפנין פרין ורבין מבני אדם.] בני ימא - דגים יש ביים שחציין צורת אדם וחציין צורת דג ובלע"ז שריינ"א.

4. דף על הדף מסכת בכורות דף ח עמוד א

בגמ': מאי דולפנין, אמר רב יהודה בני ימא. וברש"י (ד"ה בני ימא וכו') כתב: דגים יש ביים שחציין צורת אדם וחציין צורת דג ובלע"ז שריינ"א עכ"ל.

רבינו החיד"א זצ"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת ד' אות י"ג) כותב:

דג יש ביים שקורין סירנ"ה מחציו ולמעלה כדמות אשה בתולה ומחציו ולמטה כתבנית דג, ומקום משכנה בסלעים ומקומות מסוכנים ביים [ועמ"ש בספר צל עולם חלק ב' שער יוד ע"ש], ומדי עבור איזה ספינה, תתחיל לשורר ולומר בקול נעים הרבה, עד כי תפיל חבלי שינה על כל אנשי האניה, ואח"כ נכנסת לתוכה והורגת ואוכלת יושביה. ספר קטן נקרא צמח צדיק פרק י"ז.

5. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף ח עמוד א

דבר שיש לו מתירים אזלינן בתר רובא כשלא איתחזיק איסורא

בדק בקינה של תרנגולין וכו'. מבואר בביצה שם דבליכא זכר בהדא ובדק מעיו"ט ולא מצא אמרינן דהוה בלילה דזה מיעוט המצוי לעומת לומר דיצא רובא וחזר אבל בלא בדק אמרינן דנולדה ביום דהוא יותר מצוי מלומר דילדה בלילה, דאפילו ספנא מארעא אין כ"כ שכיחות ללדת בלילה, והוה רוב נגד מיעוט. וביארו הראשונים שם [עיין בר"ן] דאע"פ דדבר שיש לו מתירים אפילו באלף לא בטל, ואפילו איסור דרבנן. וא"כ ה"נ נימא בדבר

שיש לו מתירין לאחר יום טוב ולא נסמוך על רוב המצוי שילדה ביום, מ"מ כיון דלא איתחזק איסורא אזלינן בתר רובא אפילו בדבר שיש לו מתירין, וכונתו בדבר שיש לו מתירים דלא יבטל היינו דאמרינן בביטול רוב שאף שיש כאן איסור רק האיסור נתבטל, והכא דוקא בזה לא אזלינן בתר רובא, אם יש לו מתירין, כיון דיש כאן איסור רק נתבטל, אבל ברוב שאנו דנים על פיו לומר כך היה אין כאן איתחזק איסורא, דהרי הרוב מציא את המיעוט מכלל אפשרות, ואין אנו משתמשים עם המיעוט בכה"ג אזלינן בתר רובא גם היכא דיש לו מתירים.

6. חידושי בתרא

קלד' ח. ד"ה שכינה עמהם וז"ל שנאמר ויאמר ה' לדג ע"כ. יש מקשים דבפשטות לא היה דבור, אלא שהקב"ה בהשגחתו הנהיג שהדג יפלוט את יונת, אמנם מבואר כאן ברש"י דבאמת היה דבור אל הדג, ובאמת צ"ע למה הוצרך דיבור מיוחד לזה. לכאורה בסוגייתנו כתוב בהדיא דהיה דבור "ודיברה עמהם שכינה". וכן מהפסוק שהביא רש"י משמע כן, דאין לומר ד"ויאמר" ה' לדג היינו ענין הנהגה בעלמא, כדאמרו "בעשרה מאמרות נברא העולם", דז"א דהא בתחלת קאפיטל ב' כתוב "וימן" ה' דג גדול לבלוע, ולא נאמר בו אמירה, משא"כ בסוף הקאפיטל כתוב ויאמר ה' לדג, דמשמע דיבור ממש. ודילמא הטעם דהיה צורך לאמירה הוא דכל שינוי בטבע החפצא, יש ענין לבקש מהמלאך הממונה למחול ולאפשר לשינוי בטבע הנהגתו, דאם יש ענין של דרך ארץ לימלך עם מלאכים בבריאת האדם אף שזה נוגע להם רק בעקיפין, כ"ש כשזה נוגע לשינוי בעצם מהותם, יש לבקש מהם בלשון רכה (ויאמר) שיסכימו לשינוי, משא"כ בבליעה כטבע אין צורך לאמירה.

7. רש"י מסכת בכורות דף ח עמוד א ד"ה וכנגדו באילן

וכנגדו באילן תבואה - כמאן דאמר (ברכות דף מ) עץ שאכל אדם הראשון חטה היתה קרי לתבואה אילן.

8. ספר אז ישיר - ירח האיתנים

חלק ב'

עץ הדעת אתרוג היה

דעה רביעית שהוזכרה במדרש (מדרש רבה בראשית פרשתא כ', פסקה ח) רמז, שאדם הראשון אכל בחטאו מפרי עץ הדר דהיינו אתרוג. דעה זו הוזכרה במדרש אך לא בגמ', ולמרות שדעה זו לא הוזכרה בגמ', פרשנים רבים פירשו ע"פ דעה זו וכפי שנבאר, וז"ל המדרש:

'ותאכל מן העץ', הדא מסייעא להאיא דאמר רבי אבא דעכו אתרוג היה.

בפרשת בראשית (ג, ו) הפסוק מתאר את עץ הדעת ופריו בלשון 'ונחמד', כדכתיב "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים, ונחמד העץ להשכיל, ותקח מפריו". ובתרגום אונקלוס שם תרגם "וחזת אתתא ארי טב אילן למיכל וארי אסי הוא לעינן, ומרגג אילנא לאסתכלא ביה". שרומז לאתרוג וכן פירש שם רבנו בחיי, וז"ל:

ועל דרך הקבלה אתרוג היה, והוא נרמז בכתוב שנאמר 'ונחמד העץ להשכיל', ותרומם אונקלוס 'ומרג', כי הוא פרי נחמד ומהודר וטבעו חם ומושל על השכל. וכן תרגום הדר, אתרוגין (ויקרא כג, טו).

ובדברי התרגום, מבואר, שנוסף על הרמז שנמצא בלשון 'ומרג' ישנו רמז בכוונת הדברים, שטבע האתרוג להיות פרי נחמד ומהודר.

ובש"ך על התורה (ויקרא כד, יז) ביאר על דרך רמז שאתרוג מכונה פרי עץ, לרמז על פרי עץ הדעת למ"ד אתרוג היה. רמז נוסף נמצא בסופי תיבות 'פרי עץ הדר' שהם אותיות **יצר**, לרמז שמצות נטילת האתרוג באה לכפר על היצר הרע, כיון שהאתרוג דומה ללב שהוא מקום משכן היצר, וז"ל הש"ך:

פרי עץ, רמז על פרי שאכל אדם למאן דאמר אתרוג היה. פרי עץ הדר, סופי תיבות יצר, אתרוג דומה ללב ומכפר על יצר הרע השוכן בתוכו.

• פרי עץ הדר – מדוע?

האתרוג, פרי יחיד ומיוחד, מכונה בתורה 'פרי עץ הדר'. והנה יש להתבונן, כיצד זכה האתרוג לכינוי מפואר זה, ובמה ומדוע נחשב האתרוג לפרי מיוחד כל כך? האם באמת האתרוג יוצא דופן מחמת מראה הפרי, או שמא הייחודיות נמצאת בטעמו או ריחו של הפרי.

• מבודו של האתרוג

בכדי להבין את עניינו של פרי זה יש להקדים בביאור דברי הגמ' במסכת יומא (דף כ"ו) המספרת על מעשה שאירע בחג הסוכות, שבשעת ניסוך המים שפך הכהן המנסך את המים על רגליו, ולא ניסך את המים במקום המיועד לכך ע"ג המזבח. כשראו זאת העם, שעמדו וצפו במלאכת המקדש, מיד רגמו אותו באתרוגיהם. ובעקבות מעשה זה נהגו לומר למנסך שיגביה את ידיו בשעת הניסוך, כדי שידאו העם כיצד מנסך כדן, וז"ל הגמ':

תנו רבנן פרי עץ הדר, עץ שטעם עזו ופריו שוה הוי אומר זה אתרוג... רבי אבהו אמר אל תקרי הדר אלא הדר, דבר שדר באילנו משנה לשנה.

ובאמות, הרי כן ציוה הקב"ה על כל האילנות בשאת בריאת העולם כפי שדרשן חז"ל על הפסוקים (בראשית א', י"א-י"ב) "ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע, עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו". ופירש רש"י (שם) "עץ פרי - שיהא טעם העץ כטעם הפרי".

אך למעשה העצים המרו את פי הקב"ה ולא קיימו את ציוויו, כמו שכתוב "ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו, ועץ עשה פרי אשר זרעו בו למינהו". וכן פירש רש"י (שם) "והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי ולא העץ פרי".

הרי, שהאתרוג היה העץ היחיד שקיים בפועל את מאמר הקב"ה שטעם העץ יהיה כטעם הפרי.

ובשפת אמת (סוכה דף ל"ה) ביאר שזו כוונת הגמ' הדורשת שפרי עץ הדר הכוונה לאתרוג, וז"ל השפת אמת:

ת"ר פרי עץ שטעם עזו ופריו שוה, כ' בס' כ"ת דמדלא כתיב פרי מעץ או פרי העץ, רק פרי עץ, משמע שהיא טעם אחד. ואפשר נמי שהיא כמו גז"ש מעץ פרי דכתיב במעשה בראשית, דדרשו חז"ל התם שיהיה טעם העץ כטעם הפרי ופרי עץ ועץ פרי חשוב גז"ש. גם אפ"ל משום שכן היה הציווי בבריאת האילנות, שיהיה טעם העץ כטעם הפרי, לכן פרי זו היא הדר.

ומבאר השפת אמת שפרי זה מכונה הדר, כיון שמכל האילנות האתרוג הוא היחיד שקיים את ציווי ה' שטעם העץ יהיה כטעם הפרי, וע"כ ראוי הוא לכינוי 'הדר'.

ובזה יש לבאר מדוע נחשב האתרוג לפרי מיוחד, ואין זה לא מחמת מראהו ולא מחמת טעמו ואף לא ריחו, אלא האתרוג מיוחד בזה שהוא העץ

היחיד שלא המרה את פי הקב"ה בבריאת העולם, וטעם עזו כטעם פרו. וע"כ ראוי הוא לכינוי 'הדר'.

❧ תיקון חטא עץ הדעת

ע"פ הדברים הנ"ל ניתן לבאר באופן חדש את דברי המדרש תנחומא בפרשת אמור, שבמדרש תנחומא עמד על לשון הפסוק 'ולקחתם לכם ביום הראשון', וז"ל:

ביום הראשון, וכי ראשון הוא, והלא יום חמשה עשר הוא, אלא מאי ראשון, ראשון לחשבון עונות.

דהיינו, המדרש מקשה כמה חמשה עשר בתשרי נחשב לראשון, והרי אינו לא תחילת השנה ולא תחילת החודש? ומתרץ המדרש, שלאחר יוה"כ כשנמחלו מהעונות מתחיל חשבון חדש (כביכול) של חטאים, וזה ביום הראשון של חג הסוכות, וקשה וכי יתכן שאין הקב"ה מקפיד על חטאים שנעשים בין יוה"כ לסוכות?

והביאור, הוא ע"פ המשל שהמדרש מביא שם, שהדבר דומה לבני המדינה שיצאו לפייס את המלך עד שמחל להם על חובותיהם. כן הדבר בחג הסוכות, הבא לאחר שנמחלו עוונותיהם של ישראל ביוה"כ, ואח"כ יוצאים בלולים ומקלסים את הקב"ה, הרי הקב"ה מתרצה למחול על כל החטאים והעונות, וממילא מתחיל מנין חדש.

אך בספר שיח שרפי קודש (מועדים עמ' קצ"ח) הביא ביאור אחר לדברי המדרש ע"פ הנ"ל, וז"ל:

פעם אחת במוצאי שבת קודש של יום הכפורים שהיה חל אז בש"ק, אמר כ"ק אדמו"ר מקראשנעווין זצ"ל על המדרש 'ולקחתם לכם ביום הראשון' וכי ראשון היא? אלא ראשון לחשבון עונות. והגיד על זה כ"ק אדמו"ר הנ"ל כדרכו בקודש כי פלוגתא בש"ס בהרבה מקומות יעיין שם, מה שאכל אדם הראשון אם היה אתרוג או חסה או תאנה. והפסק הלכה היא שהיה אתרוג, וד"ל. ולפי זה יהיה הכל תינה על הפסוק שראשון הוא לחשבון עונות שעין שאדם

ובזה ניתן לבאר מדוע רגמו העם את הכהן הצדוקי באתרוגיהם ודווקא באתרוגיהם. אנו יודעים את אופן קיום מצוות ד' מינים רק ע"י שיש לנו מסורה העוברת מדור דור עד משה רבינו. האתרוג מסמל את המסורה ואת חשיבותה ונחיצותה בקיום התורה והמצוות. אף מצוות ניסוך המים ידועה לנו ע"פ המסורה ואינה מפורשת בתורה וזהו הטעם שהצדוקים הכופרים בתורה שבע"פ וכופרים במסורה בקשו לבטל מצווה זו, כיון שאין הם מאמינים בחכמים ובמשנתם. העם, כשראו את הצדוקי מנסך על רגליו, וכוונתו היתה להראות שאין הוא מאמין במצווה זו ובדברי חכמים וע"כ מוזלזל בה, רגמו אותו בדווקא באתרוגיהם, כדי להראות שבלא דברי חכמים אשר הם אלו שהעבירו את המסורה מדור לדור, שקיום מצוות פרי עץ הדר הוא באתרוג, לא ניתן לקיים את התורה והמצוות. האתרוג, נעשה סמל למסורה ולתורה שבע"פ, וע"כ אין לך קידוש שם שמים יותר מאשר להשתמש בסמל זה, כדי לרגום את אותו צדוקי שמבזה ומזלזל במסורה.

הראשון אכל אתרוג היה, ומאז היא ראשון שאנחנו חושבים עונות מחטא עץ הדעת הידוע.

כלומר, אין הכוונה שאין העונות שבין יוה"כ לחג הסוכות עולים למנין העבירות, אלא הרמז הוא, שביום הראשון של חג הסוכות, שהוא היום היחיד בו אנו מקיימים מצות נטילת לולב ואתרוג מדאורייתא, אנו נוטלים ומקיימים מצוה בחפץ שבו חטא אדם הראשון. הרי שהאתרוג מסמל את החטא הראשון שמונע נשתלשלו כל העונות, ועוון זה נחשב לראש כל העונות.

❧ אתרוג

בחג הסוכות אנו נוטלים לשם מצוה את האתרוג, שהוא הפרי בו חטא אדם הראשון, בכדי להראות שאנו עומדים בדרגה של תשובה מאהבה, דרגה של זדונות נעשים כזכויות. חג הסוכות הולך וסובב סביב ענין זה של תשובה מאהבה, ומצוות החג אף הם חלק מענין זה של תשובה מאהבה. וע"כ בחג זה אנו נוטלים דברים המסמלים חטא, דוגמת מים ואתרוג, ומשתמשים בהם

9. חדושי אגדות |ספרי המהר"ל| מסכת בכורות דף ח עמוד ב

א"ל קיסר וכו'. במאמר הזה כאשר תתבונן בו, אין אתה מוכרח לפרש פי' חוץ מפשוטו, רק באלו שתי שאלות, האחת מה ששאלו את ר' יהושע, שהוא גברא דאזיל ובעי אתתא ולא יהבו ליה מאי חזי דאזיל היכא דמדלא מיניה וכו'. וכן השאלה השנית, שהוא גברא דאזיף וטריף מאי חזא דהדר אזיף וכו'. ודבר זה יש לתמוה מאוד, למה באו לנסות אותו באלו שנים, ולא היו מנסין אותו בכל חכמה שבעולם. אבל בשאר שאלות ששאלו אותו מלתא דכדי, לא קשיא מידי למה שאלו אותו במלתא דכדי, זהו משום שבאו לנסות אותו שישבי להם על דבר שלא היה מעיין קודם, ודברי חכמה אפשר שהיה מעיין וידע קודם השאלה ואין נסיון בו כלל. לכך בכל חכמה אפשר לומר שהי' מעיין קודם השאלה או באולי שמע מאחר ואם כן אין נסיון בו. ולכך אמרו ליה אימא לן מיילי דכדי, ואין לומר מזה [ששמע מאחר] דבר זה קודם או היה מעיין בו קודם במיילי דכדי. אבל אלו שתי שאלות שאינם מיילי דכדי, מה ראו לשאול אלו שתי שאלות [יותר] מעניני החכמה, כי בודאי חכמים היו.

אבל הפי' הוא בזה, שבאו לנסות [אותו] בחדות החכמה ושאלו אותו בעניין הדת כי אמר להם חכימא דיהודאי אנא לפני זה, ובזה הראו לו חכמתם לשאול אותו בחכמה על דתו והוא דת יהודית. ואמרו לו שאתה אמרת חכימא דיהודאי אנא, ובמה שאתה חכם יהודי איה חכמתך. ההוא דאזיל למבעי אתתא כו', כי בודאי משיאין לאדם אשה כפי מדריגתו, שאם הוא חשוב נותנים לו אשה חשובה, ואם הוא שפל אין נותנים לו אשה חשובה. כי אין נותנין לעני בת מלך, כי אין זה זיווג שוה, ורמזו לו בזה כי העולם הזה שהוא שפל ופחות לא נתן לישראל. (אשה) כי אין מדריגת ישראל במדריגה זאת להיות להם העולם הזה, ואיך אתם רוצים שיהיה לכם עולם הבא, שהוא מדריגה יותר עליונה. שכל ענין הדת שלכם, אף על גב שאין לכם עולם הזה יהיה לכם מדריגה חשובה יותר עליונה היא העולם הבא. ולכן אמרו גברא דבעי אתתא ולא יהבו ליה וכו', כלומר שאתם עושים כך, שאתם אומרים עולם הזה אין לנו, אבל עה"ב יש לנו.

10. אמת ליעקב מסכת בכורות דף ח עמוד ב

מאמר סבי דבי אתונא כולו תמוה. וזה לשון הש"ס: האי גברא דבעי איתתא ולא יהבי ליה, מאי חזי דאזיל היכא דמידלי מיניה וכו'. ונ"ל הכוונה כמו שכתב המהרש"א, ששאלו אותו אהא דאמרו חז"ל (ע"ז ב ב) שהחזיר הקדוש ברוך הוא התורה על כל האומות ולא קבלוה ואחר כך הלך לישראל וקבלוה. ושאלו אותו, כיון שאתם הנבחרים מכל האומות, מה ראה הקדוש ברוך הוא לילך מקודם לאומות ואחר כך לכם, עיין שם. ובכוונת תירוצו נראה הענין דחוק, ועדיין צריך אני למודעא. ונראה לפי עניות דעתי שכוונתו של ר' יהושע ב"ח לומר להם שלא החזיר התורה במעשה לכל האומות כי אם במחשבה, שהיה משוטט במחשבתו למי ראוי ליתן התורה, וראה שאי אפשר ליתן לשום אומה מהאומות רק לישראל. ולזה רימז להם במאי דשקל סיכתא, לומר: כי כמו מי שרוצה לנעוץ סיכתא בכותל, בודאי שאין צריך לבחון במעשה, רק במחשבה ישוטט באיזה מקום שצריכין לו ליעול הסיכתא. כן היה הקדוש ברוך הוא סוקר בסקירה אחת על כל האומות שאין יכולין לקבל את התורה רק הישראל:

11. ספר אז ישיר- בין המצרים

ימי עליה

הקשרים ההדוקים בין ימי הרחמים והסליחות וימי בין המצרים, ובפרט הקשר שבין תשעה באב ליום הכיפורים, מסייעים להבין את מה שהזכרנו בראשית הדברים מהגר"ח פרידלנדר ומהגר"י סלנטר, שבתשעה באב ניתן להפיק ולהשיג עליה רוחנית, לא פחות ממה שאפשר להשיג ביום הכיפורים.

האפשרויות לעליה רוחנית הטמונות בתשעה באב, זהים לאלו הקיימים ביום הכיפורים, כיון ששני ימים אלו, בלשוננו של הגר"מ שפירא זצ"ל, 'חד ענינא דמועד נינהו'.

מעשה יש לשאול, כיצד ניתן לנצל את תשעה באב ואת ימי בין המצרים לעליה רוחנית? ומהי הדרך הטובה והראויה ביותר להפיק מימים אלו את מירב התועלת לעלות בעבודת ה'?

❧ קווי דמיון בין שתי הסדרות של כ"א ימים

בכדי לעמוד על סודו של דבר, יש להקדים בביאור מעשה משונה ביותר המסופר בגמ' (במורות ח' ב'):

אמר ליה קיסר לרבי יהושע בן חנניה, נחש לכמה מיעבר ומוליד. אמר ליה, לשב שני. והא סבי דבי אתונא ארבעינה ואוליד לתלת, הנהו מיעברי הוו מעיקרא ד' [שנין]. והא קמשמשי שמושי, אינהו נמי משמשי כאדם. והא חכמי אינהו, אגן חכימן מיניהו. אי חכימת, זיל זכינה ואיניהו לי... אמר, שלמא לכו. אמרו ליה, מאי עבדתך. אמר להו, חכימא דיהודאי אנא, בעינא למיגמר חכמתא מיניכו. אי הכי, ניבעי לך. אמר להו, לחיי, אי זכיתו [לי], כל דבעיתו עבדו בי, ואי זכינא בכו, איכלו גבאי בספינתא... איתו ליה תרי ביעי, אמרו ליה, הי דוגתא אוכמתי, והי דוגתא חיוורת. איתו להו אינהו תרי גביני, אמר להו, הי דעיזא אוכמתי והי דעיזא חיוורת.

לאחר שדנו הקיסר ור' יהושע בן חנניה בדבר ימי עיבור הנחש, אמר רבי יהושע לקיסר שחכמת חכמי היהודים עולה על חכמת זקני אתונא, והקיסר שלחו לנצחם ולהוכיח שהוא צודק. רבי יהושע הלך אצל חכמי אתונא, ונכנס עמם בדיון ודברים, הם הציגו בפניו שתי ביצים, ושאלוהו האם יודע לזהות איזו ביצה הוטלה על ידי תרנגולת שחורה, ואיזו הוטלה על ידי תרנגולת לבנה, השיב להם רבי יהושע בשאלה, כשהציג בפניהם שתי גבינות, ושאלם האם ידעו לזהות, איזו גבינה נעשתה מחלב עז שחורה, ואיזו מחלב עז לבנה.

מהו הפירוש בדו שיח המוזר שבין ר' יהושע וחכמי אתונא, ולמה התכוונו חכמי אתונא בשאלתם, ומה השיב להם רבי יהושע?

המהרש"א (בבכורות שם) מאריך לבאר את משמעות הדברים, וז"ל:

ועוד איתו תרי ביעי, ואמרו ליה הי זגתא כו'. על דרך שאמרו בשמעתין תרנגולת לכ"א יום, וכנגדו בלז, ואמרינן שרמז ירמיה מקל שקד אני רואה, שהם כ"א יום מי"ז בתמוז עד ט' באב, והם רמזו לו ימים אלו בזגתא אוכמתא, על שם הגלות, ולפי שיש עוד כ"א ימי סליחה ושמחה, מיום טוב ראשון של ראש השנה עד כ"א תשרי, שהוא הושענא רבה יום גמר החתימה, כדאיתא במדרשות, והוא שרמז לו בזגתא חיורתא גם כן על שם ליבון עונות, וכך אמרו לו, הרי תרי ביעי, שהתולדה מב' זגתא, הן כולן לבנים, ואין ניכר איזה מהשחורה ואיזה מהלבנה, כן אין לכם היכר, כי מקרה אחד יקרה את כולן, שהפורעניות והטובות שוים בימים בשיעור א' זה כזה כ"א יום הן, ואין כאן מקום תקוה לכם.

והשיב בדוגמא זה עיי' אוכמתי כו', הן ב' שעירים שהביאו ישראל ביום הכיפורים, החיוורתא היא שהיתה לה', והאוכמתא שהיתה לעזאזל, והגבינה שהיא התולדה מהן, שניהן לבנים, שגם השעיר לעזאזל היה מלבין עונותיהם של ישראל, שנאמר ונשא השעיר וגו', וכמ"ש שהיו קושרין בההוא שעיר המשתלח חוט של זהירות, וכיון שהגיע למדבר היה מלבין, וכן הוא הענין בב' זוגיתא שהיו שניהם תולדותם לכ"א יום, ותולדות שניהם היו ביצים לבנים, כי הנה שני שיעורים כ"א יום ג"כ תולדותיהן שוין בליבון, כי כמו שהכ"א יום שמר"ה עד הושענא רבה תולדות ליבון עון וכפרה עליהם, כן גם ימי כ"א יום פורעניות מי"ז בתמוז עד ט' באב היה תולדות ליבון עונות, כי הצרות ויסורי' מכפרין, כמ"ש הגלות מכפר.

חכמי אתונא, מבאר המהרש"א, ביקשו להראות לרבי יהושע שאין לבני ישראל תקוה ותקומה, והביאו את שתי הביצים כרמז לכך. התרנגולת דוגרת על הביצה לתקופה בת כ"א ימים, וכ"א ימים אלו רמז הם כנגד כ"א ימי הפורענות של בין המצרים שהזכיר ירמיה הנביא, הימים שבין שבעה עשר בתמוז ועד תשעה באב, וכנגד כ"א ימי הרחמים והסליחות שמר"ה ועד הושענא רבה. התרנגולת השחורה היא כנגד ימי בין המצרים, ואילו הלבנה כנגד הימים שמר"ה ועד הו"ר. חכמי אתונא בקשו להוכיח לר' יהושע, שכשם שאין הבדל בין הביצה של התרנגולת השחורה לזו של הלבנה, כן אין כל הבדל בין ימי הפורענות של בין המצרים, לשמחה

של ימי הרחמים והסליחות, וכל הימים שיום הם, וע"כ אין לישראל כל תקוה וקומה.

השיב להם ר' יהושע ברמז אחר, שהעזים הם רמז לשני השעירים של יום הכיפורים, והעז הלבנה היא כנגד השעיר לה', והשחורה כנגד שעיר לעזאזל. הגבינה הנעשית מחלב העזים לבנה היא, ואין משמעות לצבע העז עצמה, כיון שאף העז השחורה, השעיר לעזאזל, מכפרת על חטאי בני ישראל, ומתלבנים עוונותיהם של ישראל, והתולדה שלה, הגבינה, זהה לתולדת העז הלבנה. לשני השעירים, למרות ההבדלים שביניהם, תכלית אחת, והיא כפרת בני ישראל. אמנם אין הבדל בין הביצים של התרנגולות, ששתי הביצים לבנות, מפני שהן ימי בין המצרים, והן ימי הרחמים והסליחות, מועילים ומיטיבים עם בני ישראל, ששתי התקופות הללו מכפרים על חטאי בני ישראל. ימי הרחמים והסליחות בדרך אחת, וימי בין המצרים עם הצער והייסורים בדרך אחרת, וע"כ התוצאה אחת היא.

מודברים אלו אנו למדים, שישנם שתי סדרות של כ"א ימים, ימי בין המצרים וימי הרחמים והסליחות, ולמרות ההבדלים באופי הימים, מ"מ שורש אחד להם, שימים אלו מכפרים על חטאי בני ישראל. ימי בין המצרים וימי הרחמים והסליחות אינם זהים, אך דומים הם מאוד, עד כדי שבאופנים מסוימים מתחלפים הם זה עם זה.

❧ סודו של מספר כ"א - שם השם

במספר כ"א טמון סוד הקשור לתפילין, לגלות וגאולה, לשם ה', ולדרכי הנהגת הקב"ה עם כל הבריה ובני ישראל.

בשעה ששלח הקב"ה את משה רבינו אל בני ישראל במצרים, מסר בידו את השם הקדוש, כסימן שידעו בני ישראל שמושה הוא באמת שלוחו של הקב"ה. אך עיון בפסוק (שמות ג'ד) מעלה קושי מסוים,

❧ העברת המועדים לתשרי - חסד מזהקב"ה

ביטוי נוסף לאהבת הקב"ה לעמו, נמצא בעצם העברת ימי הדין מחדשי הקיץ לחודש תשרי, וזאת מפני שחדשי הקיץ נחשבים כזמן שמידת הדין שולטת, בעוד חודש תשרי הוא זמן שמידת הרחמים שולטת. קביעת ימי הדין בחודש תשרי, לטובתנו היא, כדי לסייע לבני ישראל לזכות בדין, וז"ל ה'מגיד מישרים' (פרשת אמור):

והלא רוא דמילתא, דבירחא דתמוז וירחא דאבני קב"ה למידן עלמא, דאינון ירחי דדינא קשיא, אלא דאי הוה קב"ה קאים בהנוו ירחי על עלמא בדינא, לא הוה עלמא יכיל למיקם אפילו רגעא חדא, מנו תוקפא דדינא דידהו, דמשום הכי אתחריבת בהו בי מקדשא תרי זמני, וקב"ה מגו דחייס על עלמא, סליק דינא מהנך ירחי, ולא בעא לסלקא ליה לירחא דאלול, משום דסמיך לון, ותקף ביה דינא, וסלקיה לירחא דתשרי.

הרי שלמרות שביטול המועדים בחדשי הקיץ בא כתוצאה של חטאי בני ישראל, כשימים אלו נהפכו לימי צער וצרה, מ"מ לחסד יחשב הדבר ולטובתנו שימי הדין יהיו בחודש תשרי."

רבי צדוק הכהן (פרי צדיק פרשת פנחס אות ט') מוסיף על רעיון זה, ותורף דבריו, ששבירת הלוחות והחורבן בת"ב הכינו את בני ישראל למציאות חדשה ועתיד חדש, וז"ל:

וזה שנאמר 'והייתי לכם לאלקים' (ויקרא כו"ב), ואז נעשית כנסת ישראל בבחינת 'כלה', כמו שמכונה בכל ספר שיר השירים, ובג' שבועות אלו, הנה בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות, ואז נתבטל החיתון (כמו שדרשו שמות רבה פמ"ג סימן א' מוטב שתדון כפניה וכו'), ובט' באב חרב הבית בראשונה ובשניה גלו ישראל. אבל באמת כל זה היה הכנה שיזכו על ידי זה לאור גדול אחר כך, על שבירת הלוחות אמרו שבת פ"ז א' "ישר כחך

יד וכן הוא באמרי נועם' (מועדים, ר"ה ג'), וז"ל:

נראה, כי נודע שיש לנו כ"א יום בין המצרים, שהמה נקראים יומי דקטנות, שאז הוא שליטת הדינים, וכנגדם ניתנו לנו כ"א יום, ימי הרצון, מן ראש השנה עד שמיני עצרת, להמתיקם ולהסיר עבותות הדינים מעלינו.

ועוד א"ל בסוף דבריהם בענין האמונה באחרית הימים שהעידו עליהם הנביאים שיאבדו העובדי כוכבים וישראל ישארו לחיים וע"ז דימו ישראל לכלי שפל כמ"ש נבלע בגוים ככלי אין חפץ וגו' דר"ל דבגוים נבלע כך אבל הוא יתב' ב"ה חפץ בהם שקראם ארץ חפץ ונאמר כי חפץ ה' בך ואמרו כל הגוים שזה החפץ לא שוי' חביליה שהעולם מלא כזה מהם יאבד בשביל ישראל כאשר יורו הנביאים ע"ז. והשיב להם אייתו כל חד בודיא כו' הם כלים שפלים אשר העובדי כוכבים נמשלו בהם שנמשלו לקש שנעשו מהם המחצלות השפלים האלו והן ודאי אינן שוין חביליהו לסתור האדם את ביתו בשבילם אבל עמו ישראל שהם חפץ וכלי חשוב בעיניו ית' ב"ה במ"ש ואתם תהיו לי סגולה מכל העמים וגו' דימה אותם לכלי סגולה וחביב הניתן באוצר מכל שאר העמים שאינן רק ככלים פחותים שאין האדם חש ליתנן באוצר וראוי בשביל חפץ וכלי כזאת החביב ונתון באוצר שיסתור האדם ביתו להשיגו כן ראוי שיסתור ויאבד יתב' ב"ה כל העולם בשביל ישראל החביבים וסגולים לו מכל העמים וה' יראנו נפלאות מתורתו אמר:

=====

14. דף על הדף מסכת בכורות דף ט עמוד א

בגמ': בהדי דקאתי שקל עפרא מעפרייהו כי מטי לבי בליעי, מלא כוזא דמיא מבי בליעי.

כתב רבינו המהר"ל בחדושי אגדות שלו: כבר בארנו כי כל כוונתו של ר"י היתה לבטל אותם לגמרי, מפני שאין החכמה ראויה רק לישראל, כמו שאמרו חכמים (קידושין מ"ט) עשרה קבין חכמה ירדו לעולם תשעה נטלה א"י, שאין חכמה כמו חכמת א"י, ושאר חכמות אינן חכמה, לפי סדר שסידר הש"י המציאות, ודבר זה אמת ברור אין להאריך במקום הזה יותר. ודבר זה היה נראה, כאשר היו מעיזים כנגד המלך אשר המלך הוא מסדר הכל, וכאשר היו מקשים כנגד המלך שהוא עצם הסדר, מורה כי החכמה שבהם יוצאת מן הסדר. שהחכמה לפי הסדר אינו רק לישראל בפרט לא"י, אבל לאותם האומות, החכמה שבהם יוצא מסדר העולם, ולפיכך היו מקשים ומעיזים לאפיה מלכא.

וכאשר תבין לשון סבי דבי אתונא על עומקו, תמצא כי הדבר הוא ברור מאד כי שם של אתונא ראוי להם. כי אש של כבשן [תרגום של כבשן (שמות י"ט י"ח): אתונא] הוא חזק ועז יוצא בחזקו מן הסדר. והביא אותם אל המלך שהוא מסדר הכל, והם אצלו יוצאים מן הסדר, ולכך הפרידם זה מזה, וזה היה תחלת העתקה. ואין אלו דברים גשמיים מוחשים רק מושכלים, כי כאשר יוצאים ממקומם, אז אינם בקבוץ שלהם, וכל אחד בפני עצמו.

וזה שאמר ג"כ דשקל עמו מעפרייהו, ר"ל שלקח ר"י עמו ענין ארצם, ענינו כדי להזכיר להם ענין ארצם, [שהי' אתונא - עז כבשן] ומפני כך היו מעיזים נגד המלך, וכל הדברים האלו מושכלים בלבד, וקאמר "כי מטי לבי בליעי שקל כוזא דמיא עמיה מבי בליעי וכו'", ופי' זה, כי המים שבאים למי ים אוקיינוס נבלעים לתוכו, ולעולם אין ים אוקיינוס מלא כדכתיב (קהלת א') והים איננו מלא. ודבר זה בודאי מורה על שדבק במי אוקיינוס ההעדר הגמור, וכל דבר שדבק בו ההעדר הגמור בולע הדבר אשר בא אליו ואינו שבע ושלם לעולם בשביל ההעדר והחסרון שדבק בו. ור"י שמדריגתו על [- ממעל ל] המציאות החסר, קאמר שלקח עמו מים מבי בליעי, ר"ל שהמציאות החסר תחת רשותו.

וממשיך המהר"ל וכותב: ויש ספרים שכתוב בהן: כי מטי לבי בליעי אית בהו תלתא צלמי, חד מחוי על רישא וחד מחוי על לביה וחד מחוי לאחוריו, אלו דברים באים להורות על ענין ההעדר הדבק במי אוקיינוס, כי יש שם התחלת בליעי והוא התחלת העדר, וזהו דמחוי ארישיה, שהתחיל בליעת המים, ואמצע בליעי, וזהו דמחוי אליביה, ובליעי לגמרי עד שיש בהם חסרון הגמור, וזה דמחוי לאחוריו. כי הנבלע כך ענינו יש בו התחלה לבלוע ואמצע וסוף בליעה. ומפני שלא נמצא זה בנוסחא שלנו, איך להאריך בזה כלל עכ"ד.